

Ф. Б. КОПИЛОВ

(Київ)

ЗРУБНЕ ПОХОВАННЯ БІЛЯ ДЕСЯТИННОЇ ЦЕРКВИ ¹

У 1937 р., під час дослідження території Десятинної церкви авторіві довелося вести розкопки біля західної стіни церкви Володимира Святославича. Як показують матеріали, на місці розкопу був цвинтар XVII—XIX ст. ст., бо починаючи від сучасної поверхні й до глибини 2 м ішли порівняно недавні поховання, які можна було визначити як на підставі прикрас, що іноді траплялися при похованих, так, зрідка, і залишків одягу. На глибині близько 2 м трапилось декілька поховань в ящиках, які, як показав знайдений при них інвентар (луниця, кісники та буси), можна віднести вже до часів Київської Русі. Нижче цих поховань лежав цілинний ґрунт — лес з великою кількістю кротовин.

Ще під час знімання останніх штрихів рушеної землі біля західної стіни церкви Володимира Святославича було виявлено пляму темносірої землі без будь-яких домішок будівельних матеріалів.

Було вирішено закласти шурф на цьому місці. Незабаром під темносірою землею виявився лес. Присутність у лесі невеликих уламків трухлявого дерева і те, що він здавався спеціально утрамбованим, дали підставу для продовження шурфу в глибину. Трухляве дерево було виявлене на глибині 2,65 м від денної поверхні.

Це було, як з'ясувалося, поховання в зрубі. Обміри зрубу такі: довжина близько 2,5 м, ширина 1 м, глибина стінок від рівня кісток близько 0,3 м. Зруб зроблено з круглого дерева завтовшки в 0,1 м. По кутках дерево врубано „в лапу“ і скріплено залізними кованими цвяхами. Зверху зруб також був закритий кругляками, близько 0,1 м завтовшки. Лес заповняв всю середину зрубу.

Кістки, крім невеликої частини скроні, зуба та уламка кістки ноги, зовсім струхлявіли. Але по знахідках прикрас, яких в похованні було багато, вдалося з'ясувати положення кістяка. Очевидно, кістяк, орієнтований головою на південь, лежав горілиць. Кисті рук були покладені на тулуб нижче поясниці; ноги випростані.

Цінну знахідку становили залишки золототканної парчі із срібним візерунком, які були виявлені під кістками скроні. Золота основа тканини та шовкові нитки збереглися добре; візерунок, вишитий сріблом, на повітрі почав дуже швидко окислюватись і псуватись.

По обох боках скроні (вірніше, місця, де вона мала бути) знайдено по два золоті кісники, зроблені із золотого дроту, у вигляді невеликих спіральок на 1,5 завитка (табл. I, 1—4). З правого боку скроні знайдено одну пастову бусину. На тому місці, де була грудна частина кістяка, знайдено чотири сердолікових, дві цілих, дві половинки та три уламки срібних бусин ажурної роботи, а також дві пастові бусини. Нижче бус, близько поясниці, знайдено кільцевидну підвіску, зроблену

¹ Ця публікація здійснюється на підставі першоджерел; публікація цього ж поховання в МИАС № 11, стор. 112—113 містить деякі неточності.

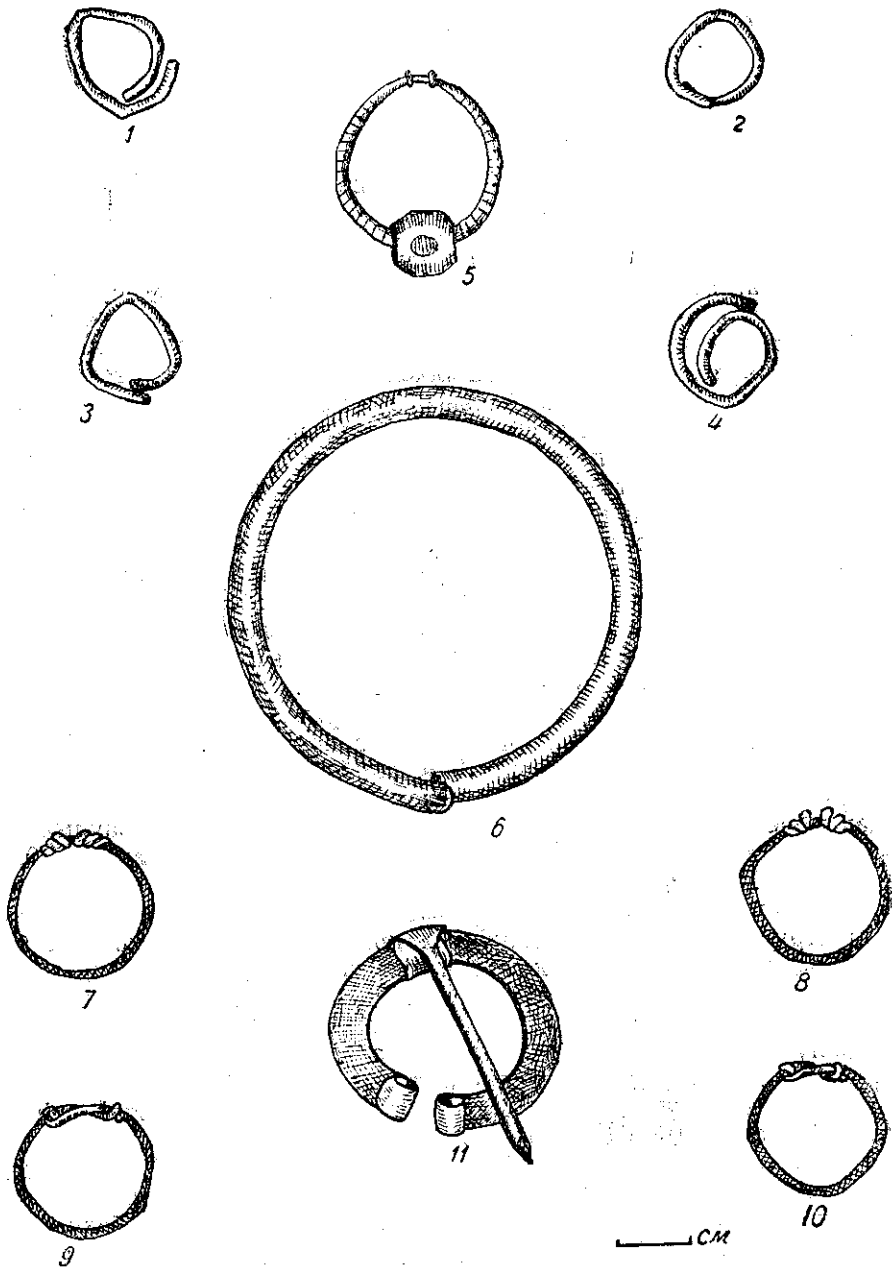

Рис. 1. 1—4 — золоті кісники; 5 — електронова підвіска з бусиною; 6 — срібний браслет; 7—10 — золоті персні; 11 — срібна фібула.

з електронового дроту, з одягнутою на неї пастовою бусиною з „вічками“ (табл. I, 5). Кінці підвіски не спаяні, а закручені. На місцях, де лежали зап'ястя рук, знайдено з обох боків по одному срібному браслету (табл. I, 6). На місці, де мали бути пальці рук, з обох боків знайдено по два персні, зроблені з нетовстого плоскуватого золотого дроту, причому кінці перснів, як і в електроновій підвісці, не спаяні, а закручені на зразок вузликів (табл. I, 7—10). Там, де мала бути поясниця, з правого боку похованого знайдено невелику підковоподібну фібулу (табл. I, 11), а в області тазу, з лівого боку, дуже окислений срібний діргем. Біля кістки правої ноги, з внутрішнього боку, знайдено пастову бусину. Нарешті, біля ступні лівої ноги виявлено рештки дужки та тоненьких обручів від невеликого відерця. Воно було, очевидно, дерев'яним, бо залишився слід струхлявілого дерева.

Поховання знаходилося глибше фундаментів Десятинної церкви, збудованої Володимиром Святославичем. На нашу думку, це поховання належить до дохристиянських часів, про що свідчить архаїчність інвентаря: не спаяні, а закручені в кінцях персні і підвіска та язичеський ритуал поховання — відро біля лівої ноги. Цей ритуал, як відомо, зустрічається в слов'янських похованнях на Волині¹.

Як видно з інвентаря поховання (кісники, намисто, браслети), воно належало жінці. На жаль, не було вчасно визначено часу знайденого діргема, який, безперечно, міг точніше б датувати це цікаве поховання. Все ж є всі підстави вважати, що поховання не молодше початку X ст.

Отже, це поховання, очевидно, належить до того могильника, який був у свій час розташований за валом початкового „Олегового“ дитинця нагірної частини Києва, на місці якого Володимир Святославич збудував Десятинну церкву.

Як відомо, на цій території були вже знахідки дружинних поховань², але жіноче поховання цього часу знайдене тут вперше. Є підстави припускати, що воно належало представниці панівної верхівки³.

Ф. Б. КОПЫЛОВ

СРУБНОЕ ПОГРЕБЕНИЕ У ДЕСЯТИННОЙ ЦЕРКВИ

Резюме

В 1937 г., во время раскопок возле Десятинной церкви, на глубине 2,65 м был открыт бревенчатый сруб, размером 2,5 × 1 м. В нем находилось женское погребение с богатым инвентарем, в состав которого входили четыре „косника“, четыре золотых кольца, электронная подвеска с глазчатой бусиной, серебряные и сердоликовые бусы, два серебряных браслета, серебряная фибула, арабский дирхем и остатки ведра, стоявшего у левой ноги костяка. У головы покойницы был найден кусок золототканной парчи с серебряной вышивкой. Судя по инвентарю и месту находки, погребение может быть отнесено к X в.

¹ Фр. Штейнгель, Раскопки курганов в Волинской губ., произведенные в 1897—1900 гг., АЛЮР, 1904, № 4—5, стор. 153.

² М. К. Каргер, Погребение киевского дружинника X века, КС ИИМК, вып. V, 1940, стор. 80.

³ Речі з розкопок зникли під час тимчасової фашистської окупації Києва. Зображення речей дані за польовими зарисовками автора.